

Засади компетентнісного підходу в навчанні основ підприємництва учнів старшої школи

Анотація. У статті розглянуто засади компетентнісного підходу в навчанні основ підприємництва учнів старшої школи. Встановлено сутність та взаємні зв'язки основних економічних педагогічних категорій, що є складовими економічно компетентності. Визначено, що навчання основ підприємництва в старшій школі є складовою системи економічної освіти як окремого учня, так і суспільства. Економічне виховання, що здійснюється поза школою, також відіграє важливу роль у формуванні економічної свідомості та економічної культури особистості.

Ключові слова: основи підприємництва, економічна компетентність, система, модель, економічні знання, економічна освіта, економічне мислення, економічне виховання, економічна свідомість, економічна культура.

Abstract. The article deals with the principles of competence approach in teaching the basics of entrepreneurship of high school students. The essence and interconnections of the main economic pedagogical categories, which are components of economic competence, are established. It is determined that teaching the basics of entrepreneurship in high school is an integral part of the economic education system of both the individual student and society. Out-of-school economic education also plays an important role in shaping the economic consciousness and economic culture of the individual.

Keywords: fundamentals of entrepreneurship, economic competence, system, model, economic knowledge, economic education, economic thinking, economic education, economic consciousness, economic culture.

Постановка проблеми. Економічна грамотність є невід'ємною складовою освіти громадянина. Економічна освіта і культура населення є необхідною умовою розбудови економічно міцної та вільної держави. Планування діяльності, вчинок, дія є мірою економічних знань, економічного мислення та економічної поведінки. Існує поняття «культура підприємництва», до якого входять ділова етика та менеджмент як управління. У процесі навчання основ економічного аналізу, економічного обґрунтування та маркетингових досліджень проектів, основ підприємництва у старшій школі вчителю важливо переконати учнів, що етика бізнесу – це і моральна, й економічна категорія, а діловий авторитет – це значний капітал для кожного підприємця.

Сучасна філософія підприємництва ґрунтується на демократичних методах управління за умов створення відповідних умов продуктивної роботи. Учні як майбутні менеджери, економісти, бухгалтери, аудитори вирішуватимуть важливі мовні проблеми, пов'язані з труднощами слововживання, секретами ділового мовлення, професійного спілкування; вивчати закони лексичної сполучуваності слів; досліджувати історичні аспекти походження термінів, професіоналізмів, фразеологізмів; забезпечувати правову основу здійснення економічних операцій тощо. Метою навчання основ підприємництва у старшій школі є створення умов (навчальних і творчих) для розвитку економічного способу мислення та поведінки, що ґрунтується на конкретній системі економічних понять, концепцій тощо. Рівень їхнього засвоєння залежить від визначення й формування ключових та предметних компетентностей учнів в оцінюванні економічних стратегій і вирішенні економічних ситуацій.

Короткий аналіз останніх досліджень. Д. Равен у 1984 р. дав розгорнуте пояснення поняттю «компетентність», зазначивши, що воно включає певну кількість компонентів когнітивної та емоційної сфер. Ці незалежні компоненти можуть замінити один одного як складові ефективної поведінки. Науковець розрізняє види компетентності, вважаючи їх суттю мотивованих здібностей [3]. Фахівці міжнародних освітніх організацій вважають, що компетентність поєднує цінності, емоції, ставлення і практичні навички, поведінкові компоненти, знання і вміння, що мобілізують активну діяльність особистості. Серед провідних ключових компетентностей них найбільш значущими є автономна діяльність, уміння функціонувати в соціальних гетерогенних групах, інтерактивне використання засобів. Низка вітчизняних учених розглядають проблему формування економічних компетентностей учнів, серед них: А. Бура, Т. Захарова, Г. Ковтун, І. Майструк, О. Мартиненко, Л. Новікова, Н. Пасічник,

Г. Товканець, С. Хоменко та ін.

Метою статті є визначення ієрархічної структури економічної компетентності учнів через систематизацію економічних базових понять компетентностей, знань, освіти, мислення, виховання, свідомості, культури та визначення їх місця у процесі формування ключових і предметних компетентностей учнів старшої школи під час навчання основ підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Система економічного виховання має спиратися на етику підприємницької діяльності. Психологи стверджують, що морально-етичні цінності складаються в дитинстві. Провідну роль у цьому відіграє сім'я. Але в процесі навчання варто створювати умови для виховання високих морально-етичних норм економічної поведінки як складової поведінки взагалі. Прикро, але реальне життя дає багато прикладів нетолерантних відносин між партнерами в бізнесі, прикладів обману, шахрайства, рейдерства. У навчанні основ підприємництва актуальним є складний процес виховання особистості за формулою: інтелект-чесність-характер, що сприяє мотивованому перетворенню учня на підприємця. Учителеві технологій для формування економічних компетентностей учнів старшої школи необхідно знати чимало відповідних життєвих ситуацій і прикладів і вміти методично правильно їх використовувати в процесі економічного навчання.

Дослідники Г. Ковтун, О. Мартиненко економічну компетентність учня тлумачать як сукупність економічних знань та практичних вмінь, досвіду, економічної культури та мислення, наявність стійкої потреби та інтересу до професійної компетентності. Складовими економічної компетентності вони зазначають: економічні знання, економічну свідомість, економічне мислення, економічні якості». Ці науковці вважають, що крім економічних знань та економічного мислення складовими економічної компетентності є економічна освіта, економічне виховання, економічна свідомість та економічна культура. Вони підходять до поняття «економічної компетентності» системно і вважають, що економічна компетентність особистості є поєднанням знань у галузі економіки, певних умінь, власного досвіду та інтересу до даної сфери, а складовими такої компетентності вони розглядають поєднання знань, свідомості, мислення та якостей, необхідних для продуктивної реалізації в житті [2, с. 140].

Економічні знання й економічне мислення є базовими системними складовими економічної компетентності. За визначенням Л. Новікової економічні знання – це «перевірений практикою результат пізнання економічної дійсності, адекватне відбиття її в мисленні учнів через сукупність уявлень, понять, суджень, теорій, ідей» [3, с. 17]. Науковці М. Сергеева, Н. Беденко наводять таке визначення економічних знань. Це «нова та особлива галузь знань молоді, таких необхідних для розвитку економічного мислення, економічної культури учнів. Вони становлять основу економічного виховання та одну з найважливіших умов комфортного життєзабезпечення у майбутньому» [5, с. 58].

Ці судження є правомірними й різносторонніми, адже економічні поняття не можна трактувати спрощено. Незаперечним є те, що економічні знання є науково обґрунтованим, складним масивом інформації щодо сутності, особливостей, аналізу суспільних економічних явищ та процесів.

Г. Товканець тлумачить економічне мислення як «явище суб'єктивного порядку, безпосередньо пов'язане з економічним життям суспільства як його органічна частина. З одного боку, економічне мислення є процесом відтворення людською свідомістю, у визначеній логічній послідовності, економічних взаємин із відповідними їм економічними законами. З іншого ж – це процес осмислення і переосмислення, засвоєння людьми нагромаджених суспільством економічних знань» [7].

Можна визначити економічну освіту як процес одержання й здобування економічних знань, на основі яких розвивається економічне мислення людини і далі економічна культура людини. Іноді економічну освіту тлумачать через призму професійної підготовки. Наприклад у педагогічному словнику С. Гончаренко є таке визначення: «Економічна освіта – підготовка спеціалістів з планування, обліку, фінансів та інших напрямів економічної роботи в народному господарстві, а також для науково-педагогічної діяльності в галузі економічних наук» [1, с. 111]. Але економічна освіта є важливою складовою суспільного життя кожної людини, починаючи з народження. Тому важливим є аспект її складової в середній школі через навчання економіки, технологій і формування економічної компетентності учнів як системи економічних знань (економічні поняття, явища, принципи,

закономірності, процеси та відносини), економічних навичок та вмінь, які виокремлюються у певні здатності з економічної доцільної діяльності.

Економічне виховання – це організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної свідомості через передання економічних знань, формування економічних умінь і навичок, пов'язаних з економічною спрямованою діяльністю, формування економічно значущих якостей особистості, розвиток економічного мислення. Саме тому поняття «економічне виховання» охоплює поняття «економічна освіта». Н. Пасічник розглядає економічне виховання як багатофункціональну (освітню, формувальну, світоглядну) сполучну ланку між розумовим, моральним, трудовим та іншими компонентами виховання [4, с. 51-52]. Л. Мацко вважає, що «економічне виховання передбачає вирішення таких задач, як розвиток економічного мислення особистості для правильного розуміння дії законів і явищ економічного життя; формування глибокого розуміння процесів суспільного розвитку, розуміння ролі праці і свого місця в трудовому процесі; виховання дбайливого ставлення до державної власності, особливо в сьогodнішніх ринкових відносинах; вироблення умінь, що дадуть можливість брати активну участь в економічній діяльності та виробництві» [6].

Компетентнісний підхід в навчанні основ підприємництва у старшій школі можна виразити через такі відносини основних економічних категорій: економічна освіта – економічне мислення людини; економічна – економічне виховання – економічна культура людини. Безперечно, що економічна культура особистості – це система життєвих уявлень, цінностей, зразків поведінки, норм, та, в кінцевому підсумку, такий образ дій особи при вирішенні економічних питань будь-якого характеру, що повністю відповідають сьогочасним економічним принципам та суспільним економічним цінностям. Нині такими економічними принципами та цінностями є сталий розвиток, раціональне користування природними ресурсами, людино-центрований підхід, економіка знань тощо. Варто зауважити, що економічна культура особистості в такому випадку ґрунтується на економічній свідомості. Так, наприклад, А. Завгородня стверджує, що економічна свідомість – «це сукупність свідомих та підсвідомих поглядів, переконань, ідей, що базуються на раніше здобутих знаннях та життєвому досвіді, якими людина керується при оцінці ситуацій та прийнятті рішень, що прямо або побічно являють собою економічну проблему певного роду» [54, с. 116]. Водночас економічні знання особистість має можливість отримати у ході отримання економічної освіти в широкому її розумінні.

Зв'язок зазначених понять можна подати у вигляді логіко-структурної схеми (рис. 1).

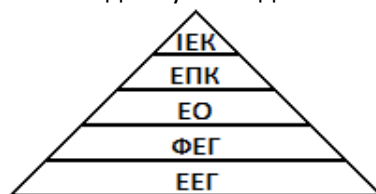

Рис. 1. Ієрархічні ступені формування інтегральної економічної компетентності у навчанні основ підприємництва: ІЕК – інтегральна економічна компетентність – економічне мислення й економічна культура; ЕПК – економічна професійна компетентність – здатність генерувати економічно обґрунтовані оціночні судження; ЕО – економічна освіченість – економічна освіта й економічне виховання; ФЕГ – функціональна економічна грамотність – сформовані здатності до використання економічних знань, економічного мислення у життєвих ситуаціях; ЕЕГ – елементарна економічна грамотність – економічні знання та поняттєво-економічне мислення.

Навчання основ підприємництва в старшій школі є складовою системи економічної освіти як окремого учня, так і суспільства. Економічне виховання, що здійснюється поза школою, також відіграє важливу роль у формуванні економічної свідомості та економічної культури особистості.

Висновки. Економічна компетентність базується на економічній освіті, що полягає у здобуванні учнями економічних знань, та економічному вихованні, яке разом із економічною освітою формують економічне мислення та економічну свідомість людини. Окрім того, на економічному вихованні і економічному мисленні базується економічна культура особистості. Тож знання та супутні їм культурологічні фактори дозволяють сформуванню економічно компетентної особистості.

Учитель як носій економічної культури має бути особистістю з розвиненим економічним мисленням і розуміти, що економічне навчання як процес зміни економічної поведінки людини

передбачає глибокий зв'язок з розвитком та формуванням цивілізованої підприємницької етики. Важливою професійною якістю вчителя є його вміння корисно та цікаво подати навчальний матеріал для певної вікової аудиторії. Не варто забувати, що економіка як поведінкова наука вимагає широкого використання ігрових методик навчання. З огляду на методику ділового спілкування, використання її в навчанні, їх можна розглядати як один з шляхів активізації освітнього процесу, а саме спілкування в якості активатора пізнавальної діяльності учнів.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 375 с.
2. Ковтун Г.І., Мартиненко О.В. До питання формування економічної компетентності учнів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 4. С. 135-144.
3. Новікова Л.М. Формування економічних знань учнів профільних класів в умовах довузівської підготовки: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Л.М. Новікова. Х. 2003. 177 с.
4. Пасічник Н.О. Виховання та економічні відносини. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 1998. Вип. XII. 176 с.
5. Сергеева М.Г., Беденко Н.Н. Система оценки качества непрерывного экономического образования. Курск, 2012. 221 с.
6. Мацко Л.А., Прищак М.Д. Основи психології та педагогіки. ВНТУ. 2010. URL: <http://posibnyky.vntu.edu.ua/psihologiya/r434.htm>
7. Товканець Г.В. Категорії і функції вищої економічної освіти. *Динамика та нас'временната наука – 2012*: матеріали за VIII міжнароднаучна практична конференция (17-25 июля 2012 г., София). София: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2012. Том 6. Педагогически науки. С. 23-27. URL: http://www.rusnauka.com/21_DSN_2012/Pedagogica/2_114645.doc.htm.
8. Цвілик С.Д. Застосування наступності у формуванні наукових понять у змісті природничо-математичної і спеціальної підготовки. *Актуальні проблеми трудової і професійної підготовки молоді*. Вінниця: ТОВ «Планер», 2004. Вип. 10. С. 197-199.
9. Цвілик С.Д., Романюк Н.І. Комплексне методичне забезпечення як фактор реалізації наступності у проведенні самостійної роботи. *Актуальні проблеми трудової і професійної підготовки молоді*. Вінниця, 2003. Вип. 9. С. 121-123.
10. Цвілик С.Д. Наступність організаційних форм і методів навчання у професійній підготовці молоді. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* / Редкол.: І.А.Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. Ч. 2. С. 364-369.